

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа им. Ш. Ч. Сат с. Чаа-Холь Чаа-Хольского кожууна
Республики Тыва»

РАССМОТРЕНО
на заседании ШМО
руководитель ВУД
ММ Монгуш А.Н.
от «28» авг 2024 г.

СОГЛАСОВАНО
ЗУВР
СА Сундуй Н.А.
от «29» сеп 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
внеурочной деятельности «Мой родной язык»
для обучающихся 9а класса

Составитель – Даваа Аянмаа Юрьевна,
учитель родного языка и литературы,
учитель высшей категории

2024-2025 уч.год

9-ку класстын доозукчуларынын тыва дылга күрүненин кол шылгалдазынга белеткелди чорударынын тайылбыр бижии (пояснительная записка)

9 класстын тыва дылга күрүне шылгаладазынга белеткелди чорударын Тыва Республиканын ниити өөрөдилгезинин күрүне стандартынын национал-девискээр кезээ база тыва дылдың болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазынын 5-11 класстарга (кол ниити өөрөдилге: ортумак (долу) ниити өөрөдилге) өөрөдилге программаларынга (5-9 класстарга тыва дыл программасы: А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сам, Н.Д.Сувандии; 10-11 класстарга тыва дыл болгаш 5-11 класстарга харылзаалыг чугаа сайзырадылгазынын программасын А.К.Ойдан-оол тургускан. 2008ч.) болгаш чаа Федералдыг күрүне өөрөдилге стандартынын негелделеринге, Тыва Республиканын өөрөдилге черлеринге кижинин сүзүүн болгаш мөзү-шынарын кижизидип сайзырадырынын концепциязынга (2011ч.) дүүштүр даянып тургускан.

Тыва дыл - тыва нациянын дылы болур. Ында тыва улустун төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалынын чедииникиннери мөөнөттүнген. Ол - тыва культуранын - улустун аас чогаалынын, литературанын, театр уран чүүлүнүн болгаш уран чуулдун оске-даа янзыларынын, парлалганын, эртемнин, ажылхерек чорудулгазынын, өөрөдилганин болгаш кижизидилгенин дылы апарган. Тыва школаларга, өөрөдилге черлеринге төрөөн дылды өөрөдилге уругларнын угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээдип алыры - өөреникчилерге өске эртемнерни билип албышаан, долгандыр турар амыдырал, бойдус билиглерин калбартып, улуг салгалдын дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

Курстун ниити характеристиказы (общая характеристика курса)

Тыва дылдың шылгалдазынга тыва дыл курузунун янзы-бүрү бөлүктөрүн өөрөдилге катаптаар, дыл дээрге кижилернин аразында харылзажырынын чугула чепсээ дээрзин, төрөөн дылынын сөс курлавырлыын, оон кижини бүрүзүнүн амыдыралынга уjur-дузалыын практика кырынга көргүзөр. Билиглерни быжыг, медерелдиг шингээдип алырын чедип алыр. Теориялыг билиглерни шингээдип алыры-биле кады өөреникчилер төрөөн чугаазын сайзырадыр.

Теориялыг билиглерни өөреникчилер дыл болуушкуннарын сайгарып, удур-дөдир деннеп, бөлүктөп тургаш, лексиктиг, фонетиктиг, морфологтуг, синтаксистиг, орфографтыг, пунктуастыг болгаш өске-даа сайгарылгаларны чорудуп тургаш, шингээдир.

Ажылчын программада 9 класка «Тыва дыл» эртемин өөрөдилге тура, кандыг сорулгаларны чедип алырын, «Тыва дыл» эртеминин утказын болгаш тургузуун, оон өөрөдилге планында туружун, курсту эрткен соонда өөреникчилернин чүнү чедип, кандыг түннелдерге кээрин айыткан.

Сорулгалары:

- өөреникчилерге лексика, фонетика, сөс чогаадылгазы, грамматика(морфология, синтаксис), стилистикага тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерин практика кырынга ажыглап билиринин мергежилдерин, чаңчылдарын хевирлээр;
- шын бижиринин, бижик демдектерин шын салырынын быжыг чаңчылдарын бээр; -алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелделеринге дүүштүр боттарынын бодалдарын аас, бижимел харылзаалыг чугаага илередири;
- литературлуг дылдың нормаларынга чаңчыктырар, сөс курлавырын байыдар, чугаазынын культуразын бедидер;

- кижиги бүрүзүнүн бодалын дыннап, чөпшээрэжи, эдип билир; бодунун бодалын тода илередип, бадыткап үнелээр;
- коллективтиг ажыл үезинде кылыр чүүлүн хуваап, кады ажылдап, бодунун үлүүн кирип, удур-дедир хынажып билир;
- төрөөн дылының утказын, чаражын үнелеп, ооң сайзырап хөгжээнин медресеп билир;
- тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаазын билир, өске эртемнерден янзы-бүрү медээлерни ап, төрөөн дылынга дамчыдып билир;
- тыва дылда налган шын бижилгенин дүрүмнерин өске-даа эртеинерге сагыыр;
- чугаа культуразын тыва дыл кичээлинден дашкаар-даа кижилер-биле чугаа үезинде сагыыр;
- бодунун чараш сайзыраңгай чугаазы-биле, байлак сөс курлавыры-биле солунсеткүүлге, хана-солуннар арыннарынга материалдар бээр.

Предметтиг түннелдери (предметные результаты)

Тыва дылга шингээди алыр кол-кол билиглери:

Сөстөрнүн лексиктиг, фонетиктиг, тургузуг талазы-биле, чугаа кезектеринин аайыбиле сайгарылгазын, ийи чугула кезигүннүг домактарны синтаксистиг сайгарылгазын кылып билир.

Чүве ады, демдек ады, сан адын сөзүглелдерден тып, танып билир.

Чүве аттарының, демдек аттарының, сан аттарының грамматиктиг уткаларын, кол морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ролун тодарадып билир. Укталган чүве аттарын, демдек аттарын тургузуп, чугаага шын ажыглап билир.

Орфографиядан. Сөстерге эге, ортумак класстарга өөрөнгөн шын бижилге дүрүмнери таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар. Чижээлээрге, сөс иштинге дакпырлаан ажык эвес үннерни (*тт, сс, нн, мм*) ийи үжүк-биле бижиир; географтыг аттарны, кудумчулар болгаш шөлдер аттарын, төөгүлүг болушкуннар, чоннун байырлалдарының аттарын улуг үжүк-биле эгелеп бижиир болгаш оларны кавычкалаар.

Пунктуациядан. Домактарда өөрөнгөн дүрүмнеринге бижик демдектерин тыпкаш, оларны тайылбырлап билир. Ол дээрге: адалгаларга; *болгаш, база, а, ынчалза-даа* деп эвилелдер-биле болгаш эвилелдер чокка холбашкан чаңгыс аймак кезигүннерлиг домактарга бижик демдектерин салып билир; түннекчи сөстөрнүн соонга ийи сек салыр, мурнунга тире салыр; нарын домактарда *ынчалза-даа, а, харын* деп удурланыштырар; *чүге дээрге, ынчангаш* деп чагырыштырар эвилелдернин мурнунга биче секти салып билир; дорт чугааны кавычка-биле ангылаар, авторнун сөстөрнүн соонга ийи сек, мурнунга тире демдекти салып билир.

«Тыва дыл» эртемнин утказы (содержание курса)

Школага тыва дыл эртемин (курузун) өөредиринин программазында лексика, морфология, синтаксис дугайында билиглер, шын бижиринин болгаш бижик демдектерин шын салырының чаңчылдарын, аас болгаш бижимел чугаанын чаңчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерни кириген. Төрөөн дылдын школа курузунда теориялыг билиглерни (медээлерни) тыва дыл эртемнин база амгы үеде дыл эртемнин чедишкиннерин барымдаалап тайылбырлаан.

9-ку класска «Төрөөн дыл дугайында» деп дылдын ниитилел амыдыралынга ужур-дузазын көргүскен, таныжылга сорулгалыг теманы киригеш, «Лексика» («Тыва дылдың лексиказын», «Тыва дылдың лексиказының ажыглалының аайы-биле бөлүктери», «Хуу аттар»), «Морфология» («Кылыг сөзү», «Наречие», «Ат орну»), «Синтаксис» деп темаларны чаа өөредилге номунга (2015ч.) болгаш программага дүүштүр өөренир. Өөредилге материалын улуг блоктар кылдыр шингээди алыр органы берип турар. Бүдүн

системаның кезектерин мөөнээрде, оларның аразында харылзааларын болгаш чугаа культуразына хамаарышкан ажылдар база чергелештир чоруттунар.

9 класска 5-6 класстарга өөренип эрткен чүүлдеринин дорт уланчызы болур. Программада теория талазы-биле билиглерни тодарадып, темага хамааржыр мергежилдерни болгаш чаңчылдарны киирген. Чыл дургузунда кичээлдер кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге, төрөөн дылына өөреникчилернин сонуургалын, анаа чоргааралын күштелдиреринге үжур-дузалыг. «Лексика» деп бөлүккө сөстүн утказын өөренир. Сөстөрни болгаш сөс каттыжышкындарын архаизмдер болгаш историзмдерни, неологизмдер, онмастика адырын (хуу аттар) ажыглаарына чаңчыктырар. Сөстүн бүткен кезектерин, кандыг кожумактарлыын база сөстөрнитыптыр кол аргаларын дээш өске-даа билиглерни алып, быжыглаар.

№	Темазы	Шагы	Ай,хүнү	Факт
1	Кирилде кичээл: «Төрээн тыва дылым»	1	5/18	5/18
2	Фонетика.Орфоэпия.Чугаа культуразы.	1	12/17	12/18
3	Уннер болгаш ужуктер.	1	19/18	19/18
4	Фонетиктиг сайгарылга	1	26/18	26/18
5	Тести-биле ажыл	1	31/8	31/8
6	Ажык эвес уннернин болуктээшкини	1	10/8	20/8
7	Лексика болгаш фразеология	1	18/8	18/8
8	Состун лексиктиг болгаш грамматиктиг уткалары	1	24/8	24/8
9	Синонимнер.Антонимнер.Омонимнер.	1	31/8	31/8
10	Лексиканы тывылган угунун аайы-биле болуктээри	1	4/11	4/11
11	Лексиктиг сайгарылгалар.	1	14/11	14/11
12	Шенелде шылгалда	1	21/11	
13	Сос тургузуу болгаш сос чогаадылгазы.Состернин уткалыг кезектери(морфемалар)	1	28/11	
14	Сос чогаадылгазы.Морфологтуг,синтаксистиг арга	1	05/11	
15	Морфемниг сайгарылгалар.	1	12/11	
16	Чугаа кезектери.Чуве ады.Чуве адынын бичеледир.чассыдар хевирлери.	1	19/11	
17	Сан хевир,хамаарылга хевир,падеж хевир	1	20/11	
18	Демдек ады.Демдек адынын чадалары	1	9/11	
19	Сан ады,болуктери.	1	16/11	
20	Наречие,оон болуктери	1	23/11	
21	Ат орну,болуктери	1	30/11	
22	Шенелде шылгалда	1	6/11	
23	Кылыг созу.Кылыг созунун залогтары,кылыг созунун видтери,наклонениелер.	1	13/11	
24	Синтаксистиг сайгарылгалар	1	20/11	
25	Причастиелер.Деепричастиелер.	1	27/11	
26	Дузалал чугаа кезектери.	1	6/11	
27	Синтаксис болгаш пунктуация.Сос каттыжышкынны.	1	13/11	
28	Бодуун домактарнын янзылары.	1	20/11	
29	Нарын домактар.	1	27/11	
30	Чагырышкан болгаш чагырышпаан нарын домактар	1	3/11	
31	Морфологтуг сайгарылгалар	1	10/11	
32	Шенелде шылгалда	1	17/11	
33	Орфография(Шын бижилге).Шын бижилгенин берге таварылгалары	1	24/11	
34	Созуглел дугайында билиг.Бижимел чугаанын янзылары. Туннел катапташкын	1	15/11	